

Dr. Çağlar AKGÜNGÖR

AKUT Eğitim ve Araştırma Enstitüsü
Ulusal Risk ve Afet Araştırmaları Merkezi (URAM)

DÜNYANIN SONUNA HAZIR MISINIZ ?

Kulağa garip gelse de, dünyanın sonunun, başka bir deyişle uygarlığın çöküşünün yakın bir gelecekte gerçekleşeceğine inanan ve hazırlık yapanlar var, üstelik örgütlü gruplar halinde... ABD’de özellikle son yıllarda sayılarında artış görülen bu gruplar İngilizce preparation (hazırlık) sözcüğünden türetilmiş olan preppers adıyla anılıyor. Biraz uydurmacılık yapmak pahasına dilimize “hazırlıkçılar” olarak çevirebiliriz, zaten İngilizcesi de aslında biraz tuhaf kaçıyor. “Hazırlıkçılar”ın büyük bölümünün temelsiz iddialara inanan, ruh sağlığı bozuk kişiler olduğunu düşünebilirsiniz ancak ABD’nin saygın gazetelelerinden New York Times’ın haberine göre, durum bu kadar basit değil. Kendisi de bir “hazırlıkçı” olan Alan Feuer’in (2013) makalesine göre farklı toplumsal gruplar ve mesleklerden kişiler, kulağa bir hayli de akla yatkın gelen kötü senaryolar dolayısıyla bu işe giriyorlar.

Örneğin Feuer’in “hazırlanmak” düşüncesini benimsemesindeki kilit olay 2008’de “Lehman Brothers” yatırım bankasının iflasıyla başlayan ekonomik kriz. Konuyla ilgili bazı kitapları okudukça zihninde dünyayı “sürdürülebilirliği olmayan sistemlerden oluşan bir sistem” olarak canlandırmaya başlamış. Bazı hammadde ve ürünlerin sağlanamaz hale gelmesinin toplum yaşamını sürdürmek için bağımlı olduğumuz birçok mekanizmayı felç edeceğini söyleyen Feuer, buna örnek olarak ucuz petrolden yoksun kalmamızın karayolu taşımacılığı ve gıda dağıtımını nasıl durdurabileceğinden söz ediyor. Feuer 2008’den sonra bir nedenle önce paranın değerini yitirmesi olasılığına karşı gümüş ABD Dolarları biriktirmeye başlamış, bunu dondurulmuş aylık yiyecek stokları izlemiş, nihayet yaşadığı New York’ta kendisi gibi “hazırlıkçılardan” oluşan bir grupta tanışmış. Grup üyelerini “hazırlanmaya” iten kaygılarının da aslında “gündelik ve yerel” olduğunu belirtiyor: “Terörist saldırıları, doğal afetler ve ekonomik çöküş”. Anlaşıldığı kadarıyla bu faaliyetlerin farklı boyutları var: Bazıları için hazırlanmak, yaşadığı yeri terk etmekle ilişkili. Bu kişiler hayatta kalmak için gerekli olacağını düşündükleri eşya ve aletlerle dolu bir çanta ve elbette bir “kaçış planı” hazırlıyorlar. Bazıları oldukları yerde kalmayı tercih ediyor, tabii o zaman da işin içine “sığınak hazırlamak” giriyor.

Feuer yazısında alay konusu olmaktan korktuğu için yaptıklarını yakın çevresindekiler dışında kimseyle paylaşmadığını belirtiyor fakat “hazırlıkçıları” marjinallikle suçlamadan önce her gün “maruz kaldığımız” popüler kültürde “uygarlığın sonu” temasının ne kadar sık işlendiğini bir hatırlayalım, üstelik pek yeni bir tema da değil. Yalnızca sinemayı anmak bile yeterli olacaktır: 1950’lerde savaş olasılığına bağlı olarak “nükleer yok oluş” hakim temaydı, 1970’ler “felaket filmlerinin” altın çağıydı,

1990'ların başından itibaren de hem sinema hem de televizyonda "yerel" olarak nitelendirilebileceğimiz afetlerden çok, tüm dünya nüfusunu etkileyebilecek ve tıpkı "hazırlıkçıların" iddialarındaki gibi "uygarlığı sonlandıracak" olaylara ilişkin yapımlar birbirini izledi: Meteor düşmesi, küresel salgınlar, nükleer kazalar, iklim değişikliğine bağlı mega-afetlerin yanı sıra, bitki ve hayvanların başkalaşarak insanları yok etmesi, hatta dünyadışı varlıkların ya da dirilen ölülerin istilası gibi "fantezi" sınıfına dahil edebileceğimiz senaryolar üretmekten geri kalmıyoruz. Bunların türdeşlerini her gün televizyon ekranlarında da görmüyor muyuz? Söz konusu yapımların hayal ürünü olduğunu söyleyenler çıkacaktır, doğru elbette ama ülkemizde de yayın yapan uluslararası bir belgesel kanalının, geçtiğimiz yıldan beri "hazırlıkçıları" işleyen bir belgesel dizisi sunmasına ne demeli?

İşin aslı, bir zamanlar ancak askerleri ve başka bazı meslek mensuplarını ilgilendirebilecek "hayatta kalma" (survival) konusunun nasıl popülerleştiğini görmek için ABD'ye kadar gitmeye gerek de yok. Son birkaç yıldır ulusal kanallarımızda gösterilen bazı programları hatırlatmamıza bilemiyoruz gerek var mı? Henüz oradaki gibi "kurumsal" boyutlara ulaşmamış olsa da, "hayatta kalma" Türkiye'de de ticari bir nesneye dönüşmekte. İnternette yapacağınız kısa bir arama sonucunda, "doğaya dönüşün" size ne kadar mal olacağını öğrenip kurs için yer ayırtabilirsiniz! Peki ama, bu gelişmeleri nasıl değerlendirmek gerek? Bunları "bir hastalığın belirtileri" gibi görece kadar acımasız olmayalım ve simgesel değerleri üzerinde düşünelim. Bu popüler kültür ürünlerini toplumsal kaygılarımızın nedeni değil fakat sonucu olarak kabul etmek, bireyleri iyodin tabletleri ya da magnezyum çakmağı gibi akla hayale gelmeyecek nesnelere dolu çantalar hazırlamaya; yerin altında sığınaklar yaptırıp su, gıda, ilaç ve daha birçok maddeyi depolamaya iten nedenleri anlamamızı kolaylaştırabilir.

Konuya bir giriş noktası oluşturması açısından kendimize şu soruyu yöneltelim: Toplumların gelecekle ilgili endişeler taşıması zamanımıza özgü bir durum mu? Sanmıyoruz. Geleceği düşünmek, olasılıkları ve sonuçlarını öngörmeye çalışmak insan aklının olağan bir eylemi, türümüzün devamlılığında rol oynadığından da kuşumuz yok. Bilicilik (kehanet) gibi sözde bilimsel faaliyetlerin insanlık kadar eski olması da bunu gösteriyor. İnsan, hemen her çağda geleceğin getirebileceklerinden, ama özellikle olumsuzluklardan çekinerek bunlara karşı hazır olmaya çalıştı. Bu çerçeveden bakıldığında biz de atalarımızdan pek farklı değiliz. Yaşamımıza bakışımız, onlarınkilerle aynı düşünsel mekanizmalarca şekillendiriliyor: Bilinmezlik kaygı doğuruyor, geleceği düşleyebilme kapasitemiz ise bu kaygıları büyütürken yine kendi çizdiğimiz bir gelecek senaryosu içine yerleştirebilmemize olanak veriyor (Ledoux, 2012). Ama bugün geçmişe kıyasla "dünyanın sonu" senaryolarının hem bu kadar çok üretilmesinde, hem de bu denli kafamızı kurcalıyor olmasında etken olan bir şeyler olmalı.

Bize göre özellikle gelişmiş ülkeler açısından bakıldığında günümüz bireylerinin ve dolayısıyla toplumlarının farkı şu çelişkide yatıyor: Korkuları, kendilerini korumak için sahip oldukları araçların gücüyle adeta ters orantılı. Biraz daha açalım: Tarihsel açıdan bakıldığında -en azından kağıt üstünde- hiç bu kadar "koruma altında" olmamıştık. Atalarımızın hayal bile edemeyeceği, bize temel haklar sağlayan ve güvenliğimizi garanti altına alan bir hukuksal çatının yanı sıra, bizi hastalık gibi "talihsizliklerden" hatta bir dereceye kadar "açlık" tehlikesinden bile koruyan toplumsal sistemlerimiz var (sağlık siste-

mi, sosyal güvenlik sistemi...). Bilim, bu toplumsal altyapıları ayakta tutacak araçları bize sağlamış ve sağlamaya da devam edecek gibi görünüyor. Besin dahil, gereksinim duyduğumuz hiçbir şeyi kendimiz üretmek zorunda değiliz. Karmaşık bir değişim sistemi ve araçları, bambaşka bir alanda göstereceğimiz emekle bunları elde edebilmemizi sağlıyor. Yaşam alanımız, yürüyebildiğimiz birkaç kilometreyle sınırlı değil, ulaşım araçları bir yana, iletişim araçları "yaşam alanı" kavramımızı binlerce kilometreye kadar genişletiyor, o kadar ki, yaşamak, çalışmak ve dinlenmek için farklı yerlerde olabiliyoruz.

Dahası, öyle görünüyor ki bu sistemler ve ayakta tuttukları yaşam biçimi gelişmiş olarak nitelendirdiğimiz toplumlarla sınırlı kalmayacak. Küresel olarak karşılaştırıldığında büyük bir insan nüfusunun halen büyük yoksunluklara katlanmak zorunda olduğu bir gerçek; ancak siyasal, toplumsal bakımdan görece istikrarın olduğu pek çok ülkede, etkinlikleri ve bireylerin yaşam kalitesine yaptıkları katkı sınırlı da olsa her şeye rağmen andığımız temel sistemlerin var olduğunu ve işlediğini görüyoruz. Yine "gelişmişlikle" ilişkilendirdiğimiz teknoloji ürünlerinin, bir zamanlar "dünyanın en ücra yerleri" saydığımız yerlerde bile nasıl vazgeçilmez hale geldiğini de gözden kaçırmayalım. Özetleyerek tarif etmeye çalıştığımız "koruma şemsiyesinin" tüm dünya nüfusunu kapsamaması bir gün gerçekleşir mi bilemiyoruz ancak altı çizilmesi gereken bir nokta da şu: Dünya çapındaki bağlar, başta üretim ve tüketim ilişkisi olmak üzere, gelişmiş ülkelerle diğerlerini sıkı biçimde etkileşir halde tutuyor. Dolayısıyla, bu ülkelerdeki yaşam biçimini ayakta tutan sistemlerin işlemez hale gelmesi, büyük olasılıkla dünyanın geri kalanını da olumsuz etkileyecek. Başka bir deyişle, hoşlanalım ya da hoşlanmayalım, Alan Feuer'i korkutan "çöküş" olasılığı gerçekleşirse Amerikan toplumu bundan etkilenen tek toplum olarak kalmayacak.

Şimdi, az önce ifade ettiğimiz çelişkiye geri dönelim. Öyle görünüyor ki kendimizi dış dünyaya karşı korumak ve yaşamımızı kolaylaştırmak için inşa ettiğimiz sistemler ne kadar çok ve karmaşık olursa, onları kaybetmek konusunda da o kadar endişe ediyoruz. "İnsanlığın sonu", "uygarlığın çöküşü" gibi senaryolar bu kaygıların bürünebileceği şekillerin yalnızca bir türü. Yine popüler kültürdeki "ıssız adaya düşmek" vb. durumlar da aslında farklı bir kaygıya işaret etmiyor. Korkumuz, yaşam tarzımızın taşıyıcısı olan sistemlerden ve sağladıklarından yoksun kalmak. İtiraf edelim, "kursa gitmiş olanlar" da dahil, "doğaya dönebileceklerin" sayısı çok ama çok sınırlı. Düşünebileceğimizin aksine, gelişmekte olan ülkelerde bile bireyler modernliğin ürünlerini bir yana atarak yaşamaya devam edebilecek bilgi ve deneyime sahip değiller. Elektrik enerjisini, içten yanmalı motor, antibiyotik gibi kompleks ürünlerin yokluğu olasılığını bir yana bırakalım, kaçımızın temiz su ve atık şebekelerinin çalışmaması halinde sağlığını korumasına yarayacak bilgilere sahip olduğu kuşkulu (büyükannelerimiz sahipti)! Gıda üreten, işleyen, dağıtan devasa ağların çalışmaması durumunda kaçımız kendi gıdasını sürdürülebilir biçimde üretebilir ?

Konuya böyle baktığımızda, "hazırlıkçılar" da dahil olmak üzere toplumsal yaşamı kesin ve derinden etkileyebilecek küresel bir kriz ihtimalini az ya da çok, bir kaygı haline getirenleri anlamak kolaylaşıyor. Rakamlar da iyimserlerden çok, kötümserleri destekliyor gibi. 2050 yılında dünya nüfusunun 9 milyara ulaşmasını bekliyoruz (UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2004, ss.3-9), ama üretim tekniklerinin gelişmesine ve toplam ekili alandaki genişlemeye rağmen, bu nüfusun tamamına yetecek yiyeceği üretebileceğimiz kuşkulu (Brown ve Funk, 2009, ss.271-289). Bu durumun etkilerini halihazırda yaşıyoruz zaten: 2002'den 2008'e temel tarım ürünlerinin fiyatları iki katına çıktı, bu artış buğday ve pirinç için üç kat oldu (Msangi ve Rosegrant, 2011, s. 57). Gıda sorunu yalnızca nüfus artışıyla ilgili değil tabii, bir de küresel ısınmanın etkileri söz konusu. İklim değişiklikle-

rinin dünyanın çeşitli bölgelerinde tatlı su miktarını ve tarımsal üretimi artan bir hızla değişikliğe uğrattığını biliyoruz. Etkilerini olağandışı hava koşulları ve sel, taşkın, kasırga gibi afetlerle hissetmeye başladığımız bu değişim belki de gezegenimizin bazı bölgelerini neredeyse yaşanmaz hale getirecek.¹ Bunlara bir de bütün bu nüfusun gerek duyacağı enerjinin nasıl üretileceği sorusu ekleniyor, üstelik de mümkünse zaten devasa boyutlarda olan kirlenme ve çevre tahribatını daha da arttırmadan...

Sanayi devriminden bu yana, neredeyse 1970'lere kadar gezegenimizi istediğimiz gibi dönüştürebileceğimize, gerekli bilgi ve teknolojiye sahip olursak çevresel koşullara "bağışıklık" kazanabileceğimize inandık. Oysa bugün görüyoruz ki, bilimsel gelişmenin ve üretim biçimlerinin dönüşmesinin bizlere tarih boyunca insanlığın sahip olmadığı bir konfor düzeyi sunmasına karşın, kırılabilirliğimiz devam ediyor. Hatta bazı açılardan zayıflıklarımız Ortaçağ toplumlarınıninkilerden farklı değil. Modern Çağ öncesinde, "doğa" olarak adlandırabileceğimiz bir düzenin unsuruyduk ve onun denge mekanizmalarına tabiydik. Modernlik, insana kendi yarattığı mekanizmalar üzerine kurulu bir dengede yaşama olanağı verdi. Bu yeni düzende de "doğa", insanın kendi hedefleri doğrultusunda kullanabileceği bir "kaynak deposu" işlevi görmeye başladı. Şimdi, modernlik sonrası (post-modern) dönemdeki temel kaygımız, işte bu kurmuş olduğumuz dengenin, koşullar böyle devam ederse sürdürülemez hale gelmesi. Bu kaygıyı farklı biçimlerde dışa vurmak ve gidişata karşı farklı adımlar atmak mümkün ama bize göre "insan-çevre ilişkisini yeniden düzenlemek" için çabalamak veya bu çabalara katkıda bulunmak dışında yapılacak bir şey yok. Bunun en azından "uygarlık dışı koşullarda sağ kalmak" üzere bireysel hazırlık yapmaktan daha anlamlı bir eylem olduğu açık.

Biz yine de "hazırlıkçıları" fazla küçümsemeyelim: Feuer'in haberine göre "Maya Takvimi'nin sonu felaketi" gerçekleşmemiş olsa da, New York'lu "hazırlıkçıları" çabalarının karşılığını Sandy Kasırgası sırasında görebilmişler (Feuer, 2013). Satın almış oldukları gaz maskesi ya da demir makası gibi eşyaların yararını görmüşler midir bilemiyoruz fakat en azından su, gıda, mum vb. stokları sayesinde "sıradan" hemşerilerinden daha rahat etmiş olduklarını tahmin ediyoruz. Ama elbette bizim tercihimiz "dünyanın sonu senaryolarına" karşı değil ancak bilimsel olarak saptanan afet risklerine karşı yapılan, tüm toplumu kapsayan ve risklerin azaltılmasıyla başlayan hazırlık!

KAYNAKÇA

- Brown, M.E. & Funk, C.C. (2009). Declining Global Per Capita Agricultural Production and Warming Oceans Threaten Food Security. *Food Security*, 1.
- Feuer, A. (26.01.2013). The Preppers Next Door. *The New York Times*.
- Ledoux, J. (22.01.2012). Searching the Brain for the Roots of the Fear. *The New York Times*.
- Msangi, S. & Rosegrant, M. (2011). World Agriculture in a Dynamically Changing Environment: IFPRI's Long-term Outlook for Food and Agriculture, içinde Conforti, P. (der.). *Looking Ahead in World Food and Agriculture: Perspectives to 2050*, Roma: FAO.
- Solomon, S. (2007). Climate Change 2007: The Physical Science Basis. *Contribution of Working Group 1 to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, Cambridge: Cambridge University Press.
- UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2004). *World Population to 2300*. New York.

¹ Ayrıntılı ve güncel bilgi için IPCC'nin (Devletler Arası İklim Değişikliği Paneli) 4. Değerlendirme raporunun incelenmesini öneririz. Raporun 10. bölümü gelecekle ilgili öngörü çalışmalarını içermektedir (Solomon, 2007).